

УДК 340.13

О. О. Сидоренко**ІДЕЯ ПРОЦЕДУРНОЇ СПРАВЕДЛИВОСТІ У ПРОЦЕСУАЛЬНИХ
НОРМАХ ПРАВА**

Визначено роль процесуальних норм права у регулюванні суспільних відносин, що розглядаються через ідею процедурної справедливості, принцип верховенства права та концепцію належного управління.

Ключові слова: процесуальні норми права, процедурна справедливість, система права, верховенство права.

На сучасному етапі розвитку суспільства все більше визнання отримує ідея: справедливість, яка сприймається як принцип, що лежить в основі права, має не тільки матеріальний прояв, а й процедурний. Справедливість постає як правове поняття, що є ознакою дій і процедур, тобто насамперед інститутів держави та громадянського суспільства. У свою чергу, право розглядається і як втілення ідеї справедливості, і як примусовий засіб впливу на суспільство, тобто як своєрідна примусова справедливість [1; 2, с. 269–285]. Важливими стають не лише норми права як певні взірці, стандарти поведінки, а й процедури, процес здійснення приписів правових норм, які не повинні відриватися від їх змістових характеристик [3, с. 44].

Той факт, що за необхідності право буде реалізоване за допомогою юридично впорядкованої процедури примусу, свідчить про набуття правом нових змістових якостей (наявність відповідних процедур відрізняє право від інших соціальних регуляторів). Тому разом із нормами, що безпосередньо регулюють поведінку людей, з'являються й інші норми, що зобов'язують вживати заходів задля забезпечення дотримання цих «первинних» норм, які, на відміну від попередніх, отримують статус правової реальності у зв'язку з їх раціональністю і логічною істинністю [4, с. 18].

Врахування вимог матеріальної і процедурної справедливості у процесі правозакріплення веде до появи легітимного права, а їх одночасна реалізація в процесі судочинства свідчить про здійснення судочинства [5, с. 59]. При цьому під процедурною справедливістю слід розуміти додержання процедурних правил, спрямованих на забезпечення справедливості результату тієї чи іншої дії незалежно від інших обставин. Можна виділити такі прояви процедурної справедливості.

Суто процедурна справедливість: про неї можна вести мову там, де немає незалежного критерію оцінки правильності результату, а натомість є коректна або справедлива процедура, наслідок якої також є коректним або справедливим незалежно від його суті. Як приклад суто процедурної справедливості С. П. Погребняк наводить

© Сидоренко О. О., 2013

інститут жеребкування, що використовується під час виборів [6, с. 185, 186]. Вважаємо, що проявом суто процедурної справедливості можна також назвати функціонування автоматизованої системи документообігу в судах загальної юрисдикції, яка серед іншого забезпечує об'єктивний та неупереджений розподіл справ між суддями з дотриманням принципів черговості, рівної кількості справ для кожного судді, вірогідності, з урахуванням завантаженості кожного судді, спеціалізації, а також вимог процесуального закону.

Абсолютна процедурна справедливість має незалежний критерій оцінки справедливості результату і процедуру, яка гарантує настання цього результату. Так, Дж. Роулз наводить такий приклад абсолютної процедурної справедливості, який, напевно, вже можна назвати хрестоматійним. Певна група людей має поділити пиріг: яка процедура зможе забезпечити право вказаних осіб на рівний розподіл? Вирішення пропонується таке: хтось один поділить пиріг й дістане собі останнього шматка, а решті буде дозволено забрати свої шматки перед ним. Така особа буде намагатися поділити пиріг порівну, адже саме в такий спосіб той, хто ділить, забезпечить собі найбільшу частку з можливих [7, с. 132].

Прикладом втілення абсолютної процедурної справедливості у праві може слугувати порядок формування складу третейського суду. Так, згідно зі ст. 17 Закону України «Про третейські суди», якщо сторони не погодили іншого, то формування складу третейського суду для вирішення конкретного спору здійснюється в такому порядку: під час формування третейського суду в складі трьох і більше третейських суддів кожна зі сторін призначає чи обирає рівну кількість суддів, а обрані в такий спосіб судді обирають ще одну для забезпечення непарної кількості третейських суддів [8].

Схожа ситуація має місце й під час формування складу Конституційного Суду України: згідно зі ст. 148 Конституції України Президент України, Верховна Рада України та з'їзд суддів України призначають по шість суддів Конституційного Суду України.

У США формування приймальної комісії до вищого навчального закладу за часів впровадження заходів позитивної дискримінації, коли афроамериканці мали привілеї під час вступу до вишів, також відбувалося за принципом абсолютної процедурної справедливості: до комісії входив викладач-афроамериканець і «білий» викладач. Наведемо приклад з історії, що демонструє вплив установлені процедури реалізації гарантованого права на обсяг тих правових можливостей, що можуть бути фактично використані. У 1971 р. єврей ДеФьюніс спробував вступити до Школи права Вашингтонського університету. Йому було відмовлено, хоча за результатами тестування і за оцінками, отриманими в коледжі, він був би прийнятий, якби був чорношкірим, філіппінцем, чікано або американським індіанцем. ДеФьюніс звернувся до Верховного Суду із заявою про те, що поширена у Вашингтоні практика встановлення

більш низького рівня вимог до представників меншин порушує його права, забезпечені Чотирнадцятою поправкою. Процедура прийому у Вашингтонську школу права була досить складною. Заяви про прийом ділилися на дві групи. Більшість – ті, хто не входить до встановленого списку меншин, – спочатку піддавалася відбору, в ході якого виключали абітурієнтів, прогнозований середній бал яких (визначався на підставі оцінок, отриманих у коледжі, і результатів тестування) виявлявся нижчим певного рівня. Після попереднього відсіювання решту абітурієнтів із числа більшості розподіляли на категорії, які вже розглядалися докладніше. Абітурієнти з числа меншин не проходили попереднього етапу відсіювання, кожного з них уважно розглядала спеціальна комісія у складі, як було вище зазначено, чорношкірого викладача права і білого викладача, котрий раніше брав участь у тих чи інших навчальних програмах допомоги чорношкірим студентам-юристам. Більшість абітурієнтів із числа меншин, прийнятих у тому році, коли не зміг поступити ДеФьюніс, мала середній бал значно нижчий прогнозованого рівня відсіву, і Школа права визнала, що абітурієнт, який належав до певної меншини з таким самим середнім балом, як у ДеФьюніса, безсумнівно, був би прийнятий.

Верховний Суд зрештою так і не виніс остаточного рішення про те, чи є така практика правильною, чи ні. ДеФьюніс був зарахований до Школи права після того, як один із нижчих судів вирішив справу на його користь, а Школа права заявила, що йому буде дозволено довчитися незалежно від остаточного рішення у справі. У зв'язку з цим Верховний Суд ухвалив, що справа представляє суто академічний інтерес, і на цій підставі відхилив позов. Проте суддя Дуглас не погодився з таким невизначеним формулюванням; він виклав окрему думку, в якій стверджував, що Суд повинен був підтримати вимогу ДеФьюніса по суті справи. Багато університетів і коледжів сприйняло думку судді Дугласа як «зловісне передвістя» і змінило свою практику прийому студентів. Насправді у своїй особливій думці суддя Дуглас зазначав, що школи права могли б досягти того ж самого результату за допомогою більш досконалої процедури, ніж та, що використовувалася у Вашингтоні. Школа права могла б, наприклад, поставити умовою, щоб абітурієнти всіх рас і прошарків екзаменувалися разом, але щоб результати тестування для абітурієнтів – представників певних меншин оцінювалися за іншою шкалою або мали менше ваги при обчисленні загального прогнозованого середнього бала, оскільки, як показує досвід, з різних причин стандартні іспити не відображають реальних здібностей таких абітурієнтів [9, с. 303–304].

Як бачимо, процедура забезпечує максимально неупереджений розгляд справи, максимально повну реалізацію гарантованих прав, а також, на жаль, інколи створює умови, за яких право не може бути реалізоване належним чином.

Неабсолютна процедурна справедливість має незалежний критерій оцінки правильності висновку, проте відсутня процедура, яка б напевно привела до нього; правила (норми) неабсолютної процедурної справедливості лише сприяють досягненню справедливого результату (матеріальної справедливості) внаслідок дотримання процедури, однак не гарантують його [10, с. 125, 126]. Саме на ідеї неабсолютної процедурної справедливості заснована більшість юридичних процедур. Так, наявність інститутів адміністративного і судового оскарження (у межах якого існують апеляційне і касаційне) сприяє забезпеченню максимально неупередженого вирішення справи (інстанційність якщо не нівелює повністю, то суттєво мінімізує людський фактор, захищає від адміністративних і судових помилок), закріпленню гарантій, що значно знижують можливість неправомірного впливу.

Процедурному аспекту принципу справедливості відведено значне місце у практиці Європейського суду з прав людини. Так, ключовими елементами справедливого процесу в практиці Суду вважаються: рівність сторін, змагальність процедури, наочність відправлення правосуддя, ефективна участь у процесі розгляду справи (адекватне і правильне використання права на захист), швидкий розгляд справи тощо [11].

Крім того, процедурна справедливість створює передумови легітимації як права, так і держави.

Як відомо, сучасна юридична наука виокремлює два види легітимації сучасного права [12, с. 14]:

1. Легітимація за змістом, коли авторитет права забезпечується його сприйняттям як справедливого та корисного регулятора. Сьогодні на легітимність мають право претендувати ті і тільки ті правила, які могли би бути схвалені всіма можливими заінтересованими особами як учасниками раціонального дискурсу [13].

2. Легітимація за допомогою процедур. Правила вважаються авторитетними через те, що вони є породженням певної системи, яка організовано функціонує. Саме тому дотримання норм, що встановлюють процедуру формування органів державної влади і місцевого самоврядування, реалізації ними нормотворчих і правозастосовних повноважень, є передумовою довіри населення до чинного права, його сприйняття як належного соціального регулятора.

Окремі вчені перший із названих видів називають легітимацією, другий – легалізацією. Як зазначає Л. Саллерон, якщо легітимність характеризується як відповідність права укоріненню у суспільстві цінностям, уявленню та переконанням, то легальність (законність) передбачає відповідність права позитивного (закону) встановлений процедурі його прийняття, тобто іншому закону. Таким чином, Л. Саллерон розрізняє легальність та легітимність, розглядаючи другу як відповідність закону писаному, позитивному, а першу –

відповідність закону неписаному, природі людської або Господньої свідомості (тобто розуму) [14, с. 202].

Фактично процесуальні норми дозволяють забезпечити більшу визначеність правового регулювання шляхом закріплення певних чітко встановлених процедур, через які суб'єкти права отримують або можливість ознайомитися з тим, які вимоги до них висуває чинне право, або реалізувати норми права, або звернутися за захистом порушеного права.

Так, саме процесуальні норми визначають процедуру прийняття обов'язкових до виконання нормативних приписів, джерела, в яких вони закріплюються, спосіб доведення змісту цих приписів до населення. На суб'єктів права не можна покласти тягар необхідності виведення кожної норми права із «визнаних у суспільстві цінностей». Тим більше, що ця категорія, якщо до неї звертається окрема людина, набуває надзвичайно суб'єктивного характеру. І в цьому аспекті можна погодитися з прихильниками позитивістської концепції права, які у спорі з юснатуралістами вказують на те, що беззастережне слідування уявленням про справедливість, яким може бути виправдана відмова від виконання встановлених державою обов'язків, підриває основи правопорядку, позбавляє учасників правовідносин упевненості у правовому результаті своїх дій, оскільки інша сторона врегульованих правом відносин може відмовитися від покладених на неї зобов'язань, посилаючись на їх невідповідність визнанам у суспільстві цінностям. Це, у свою чергу, заперечує цінність права як стабільного регулятора суспільних відносин [15, с. 34].

Одним із проявів ідей легітимності й справедливості є обмеження дій влади, котрі витікають із принципу верховенства права [16, с. 16]. У цілому історія розвитку концепції верховенства права є певним розгортанням змісту цього принципу як системи взаємопов'язаних вимог до правового регулювання, що мають переважно процедурний характер. Зокрема, у резолюції Парламентської Асамблеї Ради Європи від 06.07.2007 «Верховенство права» (Rule of Law) наведено такий розвиток концепції верховенства права. Першим кроком було висунення вимоги, згідно з якою наділення владою має відбуватися виключно на підставі закону, який слід застосовувати однаково як до наділених владою, так і до підвладних (принципи законності та рівності перед законом). Другим кроком стало висунення вимоги забезпечення права на доступ до незалежного правосуддя, через яке можна оскаржити рішення суб'єктів владних повноважень.

Сьогодні можна говорити про те, що розвиток концепції верховенства права триває. Результатом цього складного процесу є розкриття змісту принципу верховенства права через такі вимоги:

- гарантування прав людини та основоположних свобод (конституційне закріплення їх переліку, визначення підстав обмеження, встановлення позитивних та негативних зобов'язань держави);

– юридична визначеність (вимога до якості закону – доступність, чіткість, взаємна узгодженість норм права; повнота, послідовність, стабільність, достатність, поміркованість правового регулювання, однакове застосування та гарантування реалізації юридичних норм);

– законність (зобов'язання діяти лише на підставі, у межах повноважень та у спосіб, що передбачені конституцією та законами);

– пропорційність (передбачуваність підстав правообмежень у законі, необхідність правообмеження в демократичному суспільстві, переслідування легітимної мети, дотримання справедливого балансу між приватними і публічними інтересами);

– обмеження дискреційних повноважень та контроль за діяльністю суб'єктів владних повноважень (наявність закону, що закріплює функції, завдання та повноваження таких суб'єктів, визначення критеріїв їх дискреції, встановлення механізмів захисту прав та основоположних свобод);

– справедливе судочинство (встановлення вимог до формування судів, гарантування їх незалежності та безсторонності, забезпечення реалізації права бути вислуханим, доступу до суду та права на розгляд справи у розумний строк, закріплення заборони перегляду остаточного рішення суду та забезпечення обов'язковості його виконання, вмотивованість судового рішення).

Наведені вимоги є результатом діяльності саме судових інстанцій (Європейського суду з прав людини, Суду справедливості, Суду ЄС та суду першої інстанції, національних судів).

Як уже відзначалося, зміст принципу верховенства права великою мірою розкривається саме через процедурні вимоги. Так, визначаючи поняття «верховенство права», Ф. А. Гайек наголошує, якщо зняти всі технічні деталі, то уряд мусить виконувати правила, встановлені і проголошені заздалегідь – правила, що дають змогу з певністю передбачати, як влада використовуватиме свої повноваження під час здійснення примусу за певних обставин і плануватиме власні справи на підставі цього знання [17, с. 77]. Адже дія принципу верховенства права має за мету закріплення певних меж діяльності держави задля захисту прав людини, викорінення будь-якого свавілля [18, с. 44].

Вказані ідеї знайшли відображення в практиці конституційного судочинства в Україні. Конституційним Судом України 02.11.2004 винесено рішення, в якому викладене розуміння верховенства права: «Верховенство права – це панування права в суспільстві. Верховенство права вимагає від держави його втілення у правотворчу та правозахисну діяльність, зокрема у закони, які за своїм змістом мають бути проникнуті передусім ідеями соціальної справедливості, свободи, рівності тощо. <...> Таке розуміння права

не дає підстав для його ототожнення із законом, який іноді може бути й несправедливим, у тому числі обмежувати свободу та рівність особи. Справедливість – одна із основних засад права, вона є вирішальною у визначенні його як регулятора суспільних відносин, одним із загальнолюдських вимірів права» [19].

Ідея процедурної справедливості втілювалася також у концепції належного управління (урядування). Сьогодні єдиним можливим варіантом розвитку подій є саме синтез безпосередньої демократії та функціонування бюрократичного апарату, легітимованого за допомогою механізмів цієї ж таки безпосередньої демократії, підконтрольного та підзвітнього народу [20, с. 82]. З цього приводу німецький дослідник П. Г. Кіельмансег, який називав існування професійної постійно діючої державної служби «посадовою конституцією», слушно зауважив: «Синтез демократії та посадової конституції – це не просто «народна форма правління другого сорту», не просто ерзац для чистої та справжньої демократії, ні, це єдино відоме нам прийнятне вирішення проблеми інституціоналізації політичної свободи» [21].

Компетенційні норми з їх широким спектром адміністративного розсуду і корупційних можливостей вимагають чітких процедур діяльності і прийняття рішень, взаємовідносин всіх суб'єктів права [16]. З точки зору реалізації у сфері виконавчої влади принципу верховенства права, найбільш складним залишається завдання подолання існуючої у багатьох фахівців недооцінки ролі процедур у діяльності органів виконавчої влади, насамперед, у частині їх взаємовідносин з громадянами. Між тим процедури (зараз їх прийнято визначати як «адміністративні») покликані істотно сприяти підвищенню ефективності публічної влади, чіткому виконанню функцій і повноважень органів та посадових осіб. Головне, що адміністративні процедури здатні забезпечити необхідну послідовність у реалізації громадянами своїх прав і законних інтересів та стати дієвим засобом протидії суб'єктивізму і свавіллю з боку державних службовців органів виконавчої влади [22, с. 8].

Концепція демократичної легітимності виступає ідейним підґрунтям принципу належного управління. Поява концепції *good administration* пов'язується із діяльністю Ради Європи та ЄС. Так, у Резолюції 77 (31), схваленій 28.09.1977 Комітетом Міністрів Ради Європи, зазначалося, що з розвитком сучасної держави державні адміністративні заходи набули все більш важливого значення, у зв'язку з чим індивіди стали більш залежними від адміністративних процедур. На підставі свого основного завдання – захисту основних прав і свобод особи – Рада Європи мала намір докласти зусиль, щоб покращити процедурне становище людини у відносинах із адміністрацією шляхом сприяння прийняттю правил, які забезпечували б справедливість у відносинах між громадянином

і адміністративними органами. З цією метою у Резолюцію в контексті вимог належного й ефективного адміністрування були включені такі принципи, як: 1) право бути заслуханим; 2) доступ до інформації; 3) допомога та представництво; 4) мотивування; 5) вказівка на засоби захисту [23].

Рада заявила, що запропонованих принципів слід додержуватися впродовж захисту як фізичних, так і юридичних осіб під час адміністративних процедур, щодо будь-якого окремого заходу або рішення, які приймаються під час здійснення публічної влади і які мають такий характер, що безпосередньо зачіпає права, свободи чи інтереси (адміністративний акт) [6].

На думку Венеціанської комісії, *good administration* охоплює, зокрема, такі вимоги, як неупередженість, справедливість, завершення процедур у розумні строки, правову визначеність, пропорційність, недискримінацію, право бути почутим, ефективність, продуктивність. Ця концепція базується на чітко визначених процесуальних правах, порушення яких може бути розглянуте судом.

В ЄС концепція належного управління втілена насамперед у Хартії основних прав Європейського Союзу (ст. 41) та в Кодексі належної адміністративної поведінки. З точки зору належного управління, процедурні механізми є такими ж важливими, як і його результати: вони самі виступають невід'ємною частиною права на належне управління [6].

Отже, можна сказати, що роль процесуальних норм права в механізмі регулювання суспільних відносин має розглядатися в світлі ідеї процедурної справедливості, принципу верховенства права та концепції належного управління.

Список використаних джерел: 1. Максимов С. И. Справедливость и эффективность как критерии оценки права / С. И. Максимов // Проблемы законности. – Вип. 49. – 2001. – С. 195–204. 2. Хеффе О. Политика. Право. Справедливость. Основоположения критической философии права и государства / О. Хеффе ; пер. с нем. – М. : Гнозис ; Логос, 1994. – 319 с. 3. Петришин О. Праворозуміння у вітчизняній теорії права: загальносоціальний контекст / О. Петришин // Філософія права і загальна теорія права. – 2012. – № 1. – С. 37–49. 4. Циппеліус Р. Юридична методологія / Р. Циппеліус ; пер., адапт., прикл. з права України і список термінів Р. Корнута. – К. : Реферат, 2004. – 176 с. 5. Погребняк С. П. Основоположні принципи права (змістовна характеристика) : монографія / С. П. Погребняк. – Х. : Право, 2008. – 240 с. 6. Погребняк С. П. Концепції *good governance* та *good administration* (міжнародний, європейський та національний досвід) / С. П. Погребняк // Філософія права і загальна теорія права. – 2012. – № 1. – С. 177–190. 7. Роулз Дж. Теорія справедливості / Джон Роулз ; пер. з англ. О. Мокровольський. – К. : Основи, 2001. – 822 с. 8. Про третейські суди : закон України від 11.05.2004 № 1701-IV // Офіційний вісник України. – 2004. – № 23. – Ст. 1540. 9. Дворкин Р. О правах всерьез / Р. Дворкин ; пер. с англ.:

М. Д. Лахута, Л. Б. Макеева. – М. : РОССПЭН, 2004. – 392 с. **10.** Морщакова Т. Конституционная защита прав и свобод граждан судами Российской Федерации / Т. Морщакова // Сравнительное конституционное обозрение. – 2001. – № 4. – С. 124–128. **11.** Пушкар П. В. Концепція справедливості у судовому розгляді / П. В. Пушкар // Держава і право. – Вип. 17. – 2002. – С. 377–382. **12.** Тихомиров Ю. А. Проблемы развития процессуального права / Ю. А. Тихомиров // Судебная реформа в России: проблемы совершенствования процессуального законодательства : по материалам науч.-практ. конф., Москва, 28 мая 2001 г. – М., 2001. – С. 8–16. **13.** Хабермас Ю. Вовлечение другого: очерки политической теории / Ю. Хабермас ; пер. с нем. Ю. С. Медведева ; под ред. Д. А. Складнева. – СПб. : Наука, 2001. – 417 с. **14.** Шевчук С. В. Основи конституційної юриспруденції / С. В. Шевчук. – К. : Укр. центр правн. студій, 2001. – 302 с. **15.** Уварова О. О. Роль принципів права у процесі правозастосування : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Уварова Олена Олександрівна. – Х., 2009. – 210 с. **16.** Аллан Т. Р. С. Конституційна справедливість. Ліберальна теорія верховенства права / Т. Р. С. Аллан ; пер. з англ. Р. Семківа. – К. : Києво-Могилян. акад., 2008. – 385 с. **17.** Таманага Б. Верховенство права: історія, політика, теорія / Браян Таманага ; пер. з англ. А. Іщенко. – К. : Києво-Могилян. акад., 2007. – 208 с. **18.** Цвік М. В. Верховенство права в контексті прав людини / М. В. Цвік // Проблеми теорії права і конституціоналізму у працях М. В. Цвіка / НАПрН України. – Х. : Право, 2010. – С. 43–46. **19.** Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 69 Кримінального кодексу України (справа про призначення судом більш легкого покарання) : спр. № 15-РП-2004 від 02.11.2004 // Офіційний вісник України. – 2004. – № 45. – Ст. 2975. **20.** Барабаш Ю. Питання демократії в правових позиціях Конституційного Суду України / Ю. Барабаш // Вісник Конституційного Суду України. – 2011. – № 4/5. – С. 82–87. **21.** Кильмансегг П. Г. Квадратура круга. Размышления о характере репрезентативной демократии / П. Г. Кильмансегг // Политическая философия Германии : сб. ст. – М. : Соврем. тетради, 2005. – С. 137. **22.** Авер'янов В. Б. Концептуальні засади реформування органів виконавчої влади України з урахуванням європейських принципів та стандартів незалежного урядування («Good Governance») / В. Б. Авер'янов, В. А. Дерещ, А. А. Пухтецька // Форум права. – 2006. – № 2. – С. 4–12 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://archive.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2006-2/06avbsnu.pdf>. **23.** Резолюція (77) 31 Комітету Міністрів про захист особи стосовно актів адміністративних органів влади : прийн. Ком. Міністрів Ради Європи 28.09.1977 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.apelyacia.org.ua/content/rezolyuciya-77-31-komitetu-ministriv-pro-zahist-osobi-stosovno-aktiv-administrativnih>. – Назва з екрана.

Надійшла до редколегії 31.10.2013

Сидоренко О. А. Идея процедурной справедливости в процессуальных нормах права

Определена роль процессуальных норм права в регулировании общественных отношений, которые рассматриваются через идею процедурной справедливости, принцип верховенства права и концепцию надлежащего управления.

Ключевые слова: процессуальные нормы права, процедурная справедливость, система права, верховенство права.

Sydorenko O. O. The idea of procedural justice in procedural legal norms

The article focuses on the role of the procedural legal norms in the regulation of social relations, which are considered by the idea of procedural justice, the rule of law and the concept of good governance. Justice appears as a legal concept, which is a sign of action and procedures, that first of all state institutions and civil society. Procedural justice is understood as adherence to procedural rules designed to ensure fairness in the outcome of an action, regardless of other circumstances. The procedure provides the impartial hearing, the fullest realization of the rights, and, unfortunately, sometimes creating the conditions under which the right may not be exercised properly. The following signs of procedural justice are identified. Purely procedural justice: for it can speak where there is no independent criterion for assessing the correctness of the result, but instead is a correct or fair procedure, which as a result is correct or true, regardless of its merits. Absolute procedural fairness is an independent criterion for assessing the fairness and outcome of the procedure, which guarantees the occurrence of this result. Non-absolute procedural fairness is an independent criterion for assessing the correctness of the conclusion, but there is no procedure that would have surely led to it. Procedural aspects of the principle of justice occupies a significant place in the practice of the European Court of Human Rights. In addition, procedural justice as a prerequisite legitimating of law and government. In fact, procedural rules allow for greater certainty regulation by consolidating certain well-established procedures through which entities receive or the opportunity to look at what their requirements raises a valid law, or to realize the law or seek the protection of rights. Yes, that procedural rules govern the admission procedure binding regulatory requirements, the sources in which they are fixed, the method would bring these instructions to the people. The development of the concept of the rule of law is a kind of content deployment that principle as a system of interrelated requirements for regulation that are largely procedural in nature and is the result of most courts (the European Court of Human Rights, the Court of Justice, the Court of Justice and Court of First Instance, the national courts). The idea of procedural fairness embodied also in the concept of good governance (governance). In terms of implementation in the executive branch of the rule of law is the most difficult task of overcoming existing in many experts to discount the importance of procedures in the executive power, especially in terms of their relations with citizens. Meanwhile procedure designed to significantly enhance the effectiveness of public power, precise performance of the functions

and powers of authorities and officials. The concept of democratic legitimacy serves the ideological basis of the principle of good governance. The concept of good administration associated with the activities of the Council of Europe and the EU. Based on its main task – to protect the fundamental rights and freedoms – the Council of Europe intends to make efforts to improve procedural rights situation in relations with the administration by promoting the adoption of rules that would ensure fairness in the relationship between the citizen and the administrative authorities.

Keywords: the procedural legal norms, procedural fairness, the legal system, the rule of law.

УДК 340:16

О. В. Тягло

ЛОГІКО-ЙМОВІРНІСНІ ПІДСТАВИ ЕЛЕКТРОННОГО ПРАВОСУДДЯ

Перспективу повного електронного правосуддя проаналізовано з огляду на можливість кількісної оцінки юридичних аргументів, що ґрунтується на концепті логічної ймовірності. З'ясовано особливості і сферу застосування Ляйбніцевого підходу в такій оцінці у порівнянні з «об'єктивним Байєсіонізмом». Вказано принципову перешкоду, котра сьогодні становить виклик будь-якій спробі реалізації повного електронного правосуддя: вона породжується істотною роллю людської інтуїції у встановленні вихідних даних, необхідних для кількісної оцінки юридичних аргументів. Дійсно повне е-правосуддя вимагатиме, мабуть, не тільки об'єктивного і потужного штучного інтелекту, а й відповідної штучної інтуїції.

Ключові слова: юридичний аргумент, логічна ймовірність, інтуїція, повне електронне правосуддя.

І. Постановка проблеми

Мішелю де Монтеню, який мав юридичну освіту і багату практику, належить вельми цікаве свідчення: «Мені розповідали про одного суддю, що коли він наштотхувався на якесь ... питання, з котрого існує кілька відмінних думок, то робив наступну помітку на полях своєї книги: «по-дружньому». Це означало, що істина така темна і суперечлива, що в подібних випадках він міг вирішити справу на користь будь-якої з протилежних сторін. Він уважав, що тільки через брак кмітливості й ученості він не в усіх випадках міг зробити свою помітку «по-дружньому» ...» [1, с. 514]. Хоча з того часу минуло більше чотирьох століть, навряд чи хтось візьме на себе сміливість стверджувати, що ситуація змінилась... на краще.

Протягом останніх десятиліть – з початком Інформаційної епохи – появилася принципово нова перспектива додання описаної Монте-нем скрути. Атрибутом цієї епохи є розробка й експансія різноманітних утілень штучного інтелекту фактично в усі поля соціального простору, включаючи поле права. Тож чому б не розробити *повне*

© Тягло О. В., 2013